ԿԱՐԾԻՔ

Շողակաթ Վարդանի Դևրիկյանի

«Գրիգոր Լուսավորչի պատկերը հայկական և եվրոպական կերպարվեստում (9-20-րդ դարերի համատեքստում)»

թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ, ներկայացված ԺԷ.00.03 - «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտությամբ արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Շողակաթ Դևրիկյանի ատենախոսությունը նվիրված է հայկական և համաքրիստոնեական մշակույթի առանցքային կերպարներից մեկի՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի պատկերագրական և գեղարվեստական դրսևորումների համակողմանի ուսումնասիրությանը: Աշխատանքը գիտական կարևորություն ունի թե՛ թեմայի ընտրության, թե՛ ընդգրկած նյութի ծավալի, թե՛ մեթոդաբանական մոտեցման առումով:

Հայ արվեստագիտության արդի խնդիրներից է ազգային կերպարվեստի առանձին թեմաների ուսումնասիրությունը համաշխարհային մշակութային գործընթացների համատեքստում՝ դրանց դիտարկումը ոչ միայն հայկական, այլև միջազգային արվեստագիտական դաշտում:

Կարևոր է ընդգծել, որ ատենախոսը գիտական շրջանառության մեջ է դրել մեծածավալ և բազմազան նյութ, որի հիման վրա առաջին անգամ ամբողջական համակարգով ներկայացվել է Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի պատկերագրական զարգացման ընթացքը շուրջ տասներկու դարերի ընթացքում:

Աշխատանքում Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի կերպարը չի դիտարկվել միայն հայկական արվեստի սահմաններում, այլ այն ներկայացվել է լայն՝ հայկական, բյուզանդական, ռուսական, արևելաեվրոպական և արևմտաեվրոպական արվեստների փոխառնչությունների համատեքստում: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տվել թեման դուրս բերել նեղ ազգային շրջանակից և դիտարկել որպես համաքրիստոնեական պատկերագրական երևույթ:

Ատենախոսության կարևոր արժանիքներից է դրա լայն ժամանակագրական ընդգրկումը՝ 9-20-րդ դարերը: Սրա շնորհիվ հնարավոր է դարձել հետևել Լուսավորչի

կերպարի ձևավորման, զարգացման, վերաիմաստավորման և տարբեր մշակութային միջավայրերում տեղայնացման ընթացքին:

Աշխատանքի կառուցվածքը տրամաբանական է. առաջին գլխում ներկայացվում են վաղ և միջնադարյան պատկերագրական հիմքերը, երկրորդ գլխում քննվում են Եվրոպայում ստեղծված կերպարվեստի գործերը, իսկ երրորդ գլխում՝ Հայաստանում և հայկական միջավայրում ձևավորված ուշ շրջանի պատկերները:

Հատկապես բարձր գնահատանքի է արժանի հեղինակի կատարած աղբյուրագիտական և հավաքչական աշխատանքը: Նա չի սահմանափակվել հրապարակված գրականության քննությամբ, այլ իրականացրել է ծավալուն որոնողական աշխատանք՝ ուսումնասիրելով բազմաթիվ մանրանկարներ, փորագրանկարներ, որմնանկարներ, խճանկարներ, սրբանկարներ և գեղանկարներ, որոնք պահվում են աշխարհի տարբեր գիտամշակութային կենտրոններում:

Արդյունքում հնարավոր է եղել հավաքել Սուրբ Գրիգորին պատկերող մոտ 400 արվեստի գործ, որոնցից շուրջ 250-ը ներառվել են ատենախոսության մեջ: Սա ինքնին մեծածավալ և երկարատև աշխատանքի արդյունք է, որը վկայում է հետազոտողի հետևողականության, մասնագիտական պատրաստվածության և թեմայի նկատմամբ գիտական պատասխանատվության մասին:

Հատկանշական է նաև, որ նյութերի զգալի մասը Շողակաթ Դևրիկյանն ուսումնասիրել և լուսանկարել է անձամբ, ինչը հետազոտությանը հաղորդում է բարձր փաստագրական արժեք և բարձրացնում է ներկայացված եզրահանգումների հավաստիությունը:

Հետազոտության գիտական նորույթը բազմակողմանի է: Այն արտահայտվում է հատկապես այն հանգամանքով, որ Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի պատկերագրությունը առաջին անգամ ուսումնասիրվում է որպես բազմադարյա և բազմամշակութային միասնական համակարգ: Մինչ այժմ առանձին ուսումնասիրություններում անդրադարձ է կատարվել բյուզանդական արվեստում Լուսավորչի դիմանկարներին, հայկական մանրանկարչության որոշ օրինակներին, տպագիր պատկերներին կամ առանձին սրբանկարներին, սակայն դրանք հիմնականում քննվել են հատվածաբար: Շողակաթ Դևրիկյանի աշխատանքում այդ նյութերը համադրվում են մեկ ամբողջական պատկերագրական զարգացման մեջ,

ինչը թույլ է տալիս տեսնել ոչ միայն առանձին ստեղծագործությունների արժեքը, այլև դրանց միջև առկա պատմական, գեղարվեստական և գաղափարական կապերը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը, որը նվիրված է 9-17-րդ դարերի պատկերագրական ավանդույթին, առանձնանում է իր համակարգվածությամբ և գիտական հիմնավորվածությամբ: Ներկայացվում է Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի կերպարի ձևավորումն ու զարգացումը՝ սկսելով վաղ բյուզանդական պատկերներից և Սուրբ Սոֆիայի խաչանկարներից մինչև ուղղափառ աշխարհի տարբեր հուշարձաններ: Գլխի կարևոր առավելությունն այն է, որ նյութը չի սահմանափակվում նկարագրությամբ, այլ ներկայացվում է համադրական և վերլուծական մոտեցմամբ՝ բացահայտելով պատկերագրական փոփոխությունները, պատմամշակութային նախադրյալներն ու գաղափարական հիմքերը:

Երկրորդ գլուխը, որը նվիրված է Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի կերպարի դրսևորումներին Եվրոպայում ստեղծված կերպարվեստի գործերում, ատենախոսության առավել կարևոր, ինքնուրույն և գիտական նորույթ պարունակող բաժիններից է: Հեղինակը համակողմանիորեն ուսումնասիրել է Նեապոլի Սուրբ Գրիգոր Հայի վանական համալիրի որմնանկարները, Եվրոպայում ստեղծված մեկէջյա փորագրանկարները, գրքային պատկերազարդումները, սրբանկարները, գեղանկարները և ռումինահայ կերպարվեստի նմուշները՝ դրանք դիտարկելով միասնական պատկերագրական զարգացման համատեքստում:

Երրորդ գլուխը նվիրված է 18-20-րդ դարերում Հայաստանում ստեղծված կերպարվեստի գործերում Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի պատկերին և տրամաբանական շարունակությունն է ամբողջ հետազոտության: Հեղինակն ուսումնասիրել է Էջմիածնի առաջին տպարանի հրատարակություններում տեղ գտած պատկերները, Լուսավորչի՝ որպես բարեխոսի կերպարի առանձնահատկությունները, ինչպես նաև Սուրբ Գրիգորի և Հռոմի Սեղբեստրոս Առաջին պապի հանդիպման պատկերագրական ավանդույթը:

Ընդհանուր առմամբ երկրորդ և երրորդ գլուխները փաստում են, որ Շողակաթ Դևրիկյանը կարողացել է հաջողությամբ իրականացնել իր առջև դրված հիմնական նպատակը՝ առաջին անգամ ներկայացնել Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի կերպարի գրեթե ամբողջական պատկերագրական պատմությունը 9-20-րդ դարերի ընթացքում:

Ատենախոսությունը հիմնված է բավականին հարուստ փաստական նյութի վրա, աչքի է ընկնում լայն աշխարհագրական ընդգրկմամբ, բազմալեզու աղբյուրագիտական հիմքով, արվեստաբանական մեթոդների հետևողական կիրառմամբ և գիտական նորույթի բարձր աստիճանով: Ատենախոսությունն ունի ակնհայտ տեսական և գործնական նշանակություն ինչպես հայ արվեստի պատմության, այնպես էլ քրիստոնեական պատկերագրության, տպագիր արվեստի, սրբանկարչության և մշակութային փոխառնչությունների ուսումնասիրության համար:

Սույն աշխատանքի շնորհիվ հայ արվեստագիտությունը համալրվում է մի ուսումնասիրությամբ, որը կարող է ծառայել որպես հետագա հետազոտությունների կարևոր ելակետ:

Կարծում եմ, որ Շողակաթ Վարդանի Դևրիկյանի ատենախոսությունն անհրաժեշտ է հրատարակել որպես մենագրություն:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են ութ տպագիր հոդվածներում:

Սեղմագիրը համապատասխանում է ատենախոսությանը:

Բարձր գնահատելով Շողակաթ Դևրիկյանի կատարած գիտական աշխատանքը՝ ունեմ երկու ցանկություն, որոնք հետագայում կարող են ավելի հարստացնել հեղինակի հետազոտությունը:

Առաջին՝ կարելի է առավել ընդլայնել արևմտաեվրոպական գեղանկարչության համատեքստը՝ համեմատելով Գրիգոր Լուսավորչի պատկերները նույն ժամանակաշրջանում տարածված այլ սրբերի պատկերագրության հետ:

Երկրորդ՝ ցանկալի է հետագայում ստեղծել Լուսավորչի պատկերների քարտեզագրում՝ ցույց տալով դրանց աշխարհագրական տարածումը Բյուզանդիայից մինչև Եվրոպա, Հայաստան և հայկական գաղթօջախներ, ինչը կհեշտացնի պատկերագրական ավանդույթի տարածման ուղիների ընկալումը:

Այս ցանկությունները, սակայն, չեն նվազեցնում աշխատանքի գիտական արժեքը: Դրանք ավելի շուտ կարող են դիտվել որպես հետագա ուսումնասիրությունների հեռանկարներ, քանի որ ներկայացված ատենախոսությունն արդեն իսկ ամբողջական, հիմնավոր և գիտականորեն կարևոր

աշխատանք է:

Այսպիսով՝ Շողակաթ Վարդանի Դերիկյանի «Գրիգոր Լուսավորչի պատկերը հայկական և եվրոպական կերպարվեստում (9-20-րդ դարերի համատեքստում)» թեմայով ատենախոսությունն իր գիտական մակարդակով լիովին համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 7-րդ կետի՝ «գիտության տվյալ բնագավառում կարևոր նշանակություն ունեցող խնդրի լուծում» պայմանին, իսկ ատենախոսության հեղինակը միանգամայն արժանի է ԺԷ.00.03 - «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտության գծով արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը, ինչի համար էլ միջնորդում եմ Արվեստի ինստիտուտի 016 մասնագիտական խորհրդի հարգարժան անդամներին:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող,

ՀՀ գիտության վաստակավոր գործիչ,

արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր՝

Հրավարդ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Հրավարդ Հակոբյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի գիտական գծով փոխտնօրեն՝

պատմական գիտությունների թեկնածու՝

Վահե ԹՈՐՈՍՅԱՆ

10 հուլիսի 2026թ.